

ARKEOLOGISK OVERVÅKNING AV DRENERING OG VA-ANLEGG

Storhamargata 119, Hamarkaupangen, Hamar kommune, Innlandet

Amundsen, Hilde R.

Tittel Arkeologisk overvåking av drenering og va-anlegg Storhamargata 119, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Innlandet	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 73/2021	Publiseringsdato 16.06.2021
	Prosjektnummer 1021932	Oppdragstidspunkt Oktober 2020 – Juni 2021
	Forsidebilde Grøft VA-anlegg, tatt fra SV-hushjørne, oversikt gravd areal. Mot S. Foto NIKU 2020 (Cf53906_NIKU_0032).	
Forfatter(e) Amundsen, Hilde R.	Sider 35	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Nora Front Furan
Prosjektmedarbeider(e) Hilde R. Amundsen (feltarbeid og rapport), Line Hovd (kart), Nora Front Furan (digitale leveranser)
Kvalitetssikrer Egil Lindhart Bauer

Oppdragsgiver(e) Innlandet fylkeskommune

<p>Sammendrag</p> <p>I forbindelse med gravearbeid knyttet til utskifting av drenering og nytt VA-anlegg i Storhamargata 119 gnr.1/bnr.692, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Innlandet, ble det utført en arkeologisk overvåking i november 2020. Fire dreneringsgrøfter og grøft for VA-anlegg inkludert et lite utvidet område (grop) for kum og infiltrasjonsanlegg ble overvåket. Grunnet nyere tids nedgravninger, påførte masser og rester etter eldre dreneringssystemer var det ingen intakte lag i dreneringsgrøftene langs bolighuset, og følgelig ingen arkeologiske funn eller indikasjoner på slike. Overvåkingen av gravingen av grøft for nytt VA-anlegg inkludert område for kum og infiltrasjonsanlegg ga positive resultater i form av et markant, relativt kompakt og in situ bryggesteinslag. Grøfta startet i nord ved SV-hjørne av husveggen og strakk seg sørover i hagen til ca. 1,50–1,70 meter nord for hekken/gjerdet ved eiendomsgrensa mot Storhamargata. Gropa ble anlagt øst for grøftas søndre del, om lag 8 meter nord for hekken/gjerdet. I både grøft og grop var det bryggestein og bryggesteinslag som begynte rett under plenen. Kulturlaget var 35–70 cm tykt i grøfta og ca. 90 cm tykt i gropa. Laget ble generelt tykkere lenger sør, og et slakt hellende terreng er muligens en naturgitt årsak til dette. Det kan også hende at det i middelalderen ble deponert mer bryggestein i denne delen enn lenger nord. En annen mulighet er at det har skjedd forflytninger av masser i nyere tid. Med unntak av forstyrrelser og brudd grunnet diverse nyere tids nedgravninger i form av fiberkabel, overvannsledning, betongrør, søppelfylling etc., var bryggesteinslaget relativt godt bevart og dessuten intakt i profilveggene til grøft og grop. Det anses å være et høyt potensial for øvrige bryggesteinslag innenfor deler av eiendommen som ikke er undersøkt, spesielt sør i hagen. Dette gjaldt derimot ikke ved selve innkjørselen til huset, der det gravd et lite parti for sjekk av masser, grunnet planer om utbedring. Der var det kun nyere og omrotete masser. Det var generelt dårlige bevaringstilstand/-forhold på stedet, grunnet tørre jordmasser (umettet sone / over grunnvannstand), samt stedvis omroting ved nyere inngrep/fyllmasser. De skisserte kulturhistoriske problemstillingene kan til dels besvares. Det ble avdekket et automatisk fredet kulturlag innenfor eiendommen, mest sannsynlig spor etter middelaldersk bosetning og aktiviteter. Kulturlaget besto av et tykt bryggesteinslag samt løse bryggestein som ble observert under gravingen. Laget var intakt og følgelig in situ i profilene, mens det var forstyrret grunnet nyere tids nedgravninger i selve grøfta; spesielt grunnet et gammelt betongrør og vannledning som var gravd ned i undergrunnen. Det ble ikke tatt ut materiale til 14C-datering fordi det kun ble observert spredte kullforekomster i laget. På Hamar og Hedmarken dateres bryggestein innenfor sen vikingtid og middelalder. Bryggesteinslaget var av lignende karakter som i en grøft i østre del av Kringskastingsjordet som ble undersøkt av NIKU i 2018. Samme type massive bryggesteinslag i Storhamargata 119 tilsier at spor etter middelaldersk virksomhet strekker seg lenger østover inn i dagens villahager. Tiltaket ble dokumentert i form av beskrivelser, foto og manuell innmåling.</p>

Emneord Middelalder – kokstein - bryggestein

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Forord

I forbindelse med gravearbeider knyttet til utskifting av eksisterende drenering rundt boligen samt utskifting av spillvannsledning og vannledning (VA-anlegg) i Storhamargata 119 gnr.1/bnr.692, Hamarkaupangen, Hamar kommune, Innlandet ble det utført en arkeologisk overvåkning av arbeidene i november 2020, over i alt åtte dager. NIKU takker for samarbeidet med alle involverte.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	6
2	Tiltakets omfang	6
3	Historikk og faglige forhold	8
3.1	Nærliggende arkeologiske undersøkelser	8
4	Funnpotensial og kulturhistoriske problemstillinger	11
5	Gjennomføring og metode	11
6	Resultater	12
6.1	Nordøstre dreneringsgrøft	12
6.2	Østre dreneringsgrøft inkl. utvidelse i søndre del	13
6.3	Søndre dreneringsgrøft	15
6.4	Vestre dreneringsgrøft	17
6.5	Grøft for VA-anlegg	18
7	Sammenfatning og konklusjon	28
8	Litteratur	29
9	Vedlegg	32
9.1	Kart, oversikt og detalj	32
9.2	Fotoliste	33

1 Innledning

En arkeologisk overvåkning ved NIKU innenfor Storhamargata 119, gnr.1/bnr.692, Hamarkaupangen, Hamar kommune, Innlandet i november 2020 omfattet dokumentasjon knyttet til gravearbeider i forbindelse med utskifting av eksisterende drenering langs bolighuset. I tillegg ble gravearbeider for utskifting av spillvannsledning og vannledning (heretter benevnt VA-anlegg) overvåket, innenfor en grøft som strakk seg fra SV-hjørne av husveggen i nord og sørover i hagen til hekke/gjerde ved grensen mot Storhamargata.

Tiltakshaver Geir Vangsnes hadde søkt Innlandet fylkeskommune om dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9. juni 1978 (kml) for å utføre gravearbeider i forbindelse med drenerings- og VA-arbeidene på sin eiendom Storhamargata 119, Hamar; søknad var datert 19.06.2020. Innlandet fylkeskommune anmodet i den forbindelse om faglig tilrådning fra NIKU 20.08.2020. NIKU ga i sin vurdering til fylkeskommunen 21.08.2020 en anbefaling om å gi dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9. juni 1978, § 8, første ledd, med vilkår om arkeologisk overvåkning av gravearbeidene. I henhold til Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 9, bokstav c, skulle NIKU gjennomføre undersøkelsen. I tråd med dette ble NIKU bedt om å utarbeide budsjett og prosjektbeskrivelse for undersøkelsen av fylkeskommunen 16.09.2020 (FK saksnr. 2020/42776-5).

Riksantikvaren fattet vedtak som gjaldt utgifter til arkeologisk granskning i brev av 12.10.2020. Tiltaket er vurdert som et mindre, privat tiltak. Utgiftene til undersøkelsene ble derfor dekket av staten, jf. Rundskriv T-02/2007 og kulturminneloven § 10 (RA ref. 20/10380-2).

NIKU utførte den arkeologiske overvåkningen i november 2020; innenfor dagene 09–13.11., 16–17.11. og 26.11.

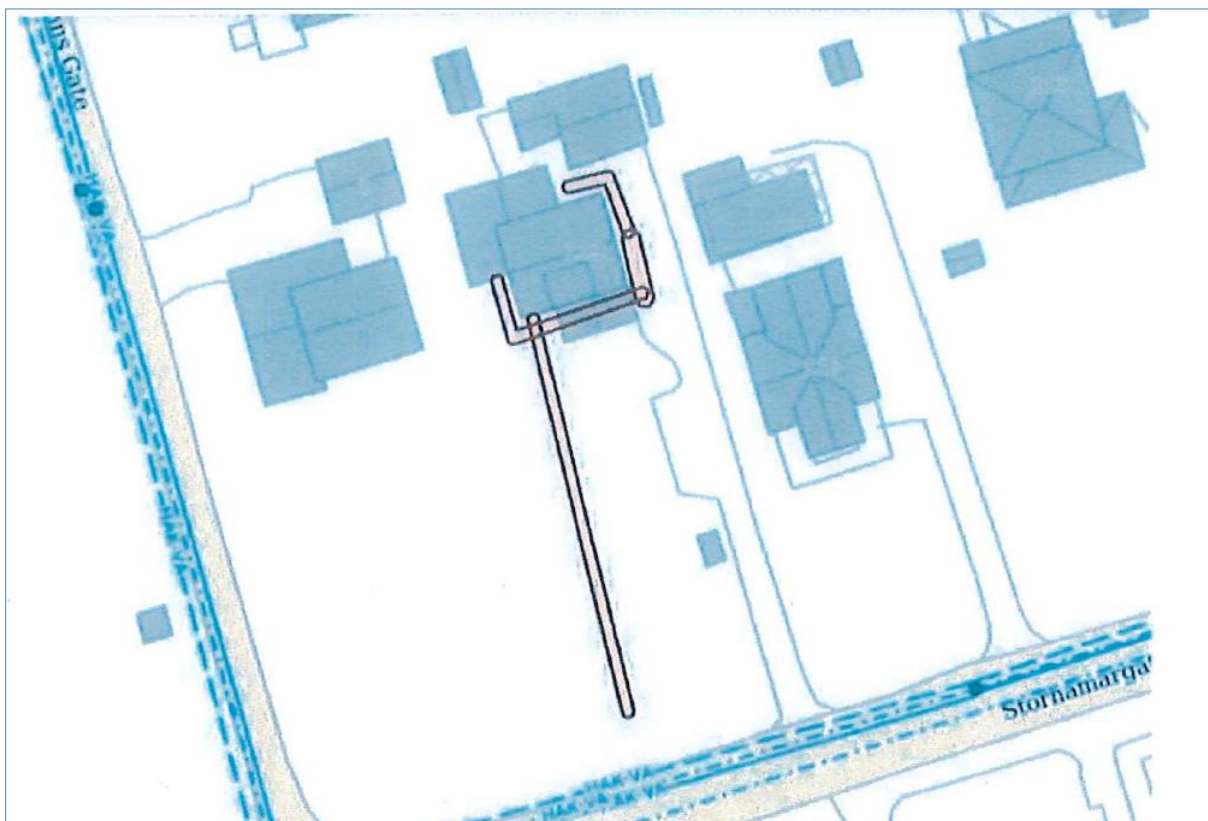
2 Tiltakets omfang

Tiltaksområdet ligger sentralt til i villaområdet øst for det geistlige sentrumet i middelalderens Hamar med mellom annet bispeborg, domkirke og klosterbygninger. Storhamargata 119 ligger om lag 400 meter øst for museumsområdet på Domkirkeodden (målt fra området ved Domkirken og Storhamarlåven).

Bolighuset Storhamargata 119 ble oppført i 1920–21. Et tilbygg i vestre del er fra 1960-åra (hovedhuset og tilbygget er bygd inntil hverandre). Et mindre tilbygg utfra hovedhusets sørvegg var revet ved tidspunktet for den arkeologiske overvåkningen, og et nytt tilbygg er påbygd her i etterkant. Huset står på toppen av en forhøyet plattform i hagen. Eiendommen ligger 133 m o.h.

Det skulle graves i eksisterende grøfter, til både drenering og VA-anlegg. Grøft for drenering skulle gå rundt deler av huset og var planlagt å bli ca. 24 m lang, 1,5 m dyp og om lag 1–2 m bred øverst. Grøft til VA-anlegget strakk seg fra huset i nord ned mot tomtegrensa sør på eiendommen. Den var planlagt å bli ca. 36 m lang, 1,4–1,7 m dyp og 2 m bred øverst. Det skulle også graves for nedsetting av en kum i søndre del, og grøfta ville her bli noe bredere.

De omsøkte tiltakene ville mest sannsynlig berøre tidligere nedgravninger og omrotete masser siden det er tidligere gravde områder som skal åpnes. Dagens grunneier opplyste om at det både i 1966 og 1990 ble gravd for vann og avløp på vestsiden av huset, og at dette området trolig var omrotet. I tillegg var det sannsynlig at det var gravd rundt huset på nordsiden i nyere tid, selv om dette ikke kunne sies med sikkerhet. Med tanke på dybden og omfanget av gravearbeidene, samt tidligere funn i nærområdene, ble det likevel ansett å være et potensial for automatisk fredete kulturlag innenfor Storhamargata 119. Dreneringsgrøftene og grøft for VA-anlegget ga grunnlag for den arkeologiske overvåkningen av tiltaket; skisse Figur 1, oversiktsfoto Figur 2, samt kart Figur 22 i vedlegg 9.1.

Figur 1. Oversikt over plasseringen av planlagte grøfter, Storhamargata 119 (jf. søknad 19.06.2020).

Figur 2. Oversiktsfoto Storhamargata 119. Mot N. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0001).

3 Historikk og faglige forhold

Hamarkaupangen med kongsgård etableres på 1000-tallet, trolig i regi av Harald Hardråde. I år 1152–53 ble Hamar bispedømme opprettet. Domkirken stod ferdig rundt år 1200, men det har mest sannsynlig stått en eldre kirke på stedet. Hamarkaupangen ble et viktig kirkelig sentrum fram til Reformasjonen (1537 e.Kr.), da Hamar bispedømme ble en del av Oslo bispedømme.

Skriftlige kilder, i første rekke Hamarkrøniken fra 1500-tallet, kan gi oss innblikk i bosetningen på Hamar. Ifølge Hamarkrøniken var bebyggelsen relativt åpen med mange frukthager. Flere gateløp nevnes, blant annet Biskopstretet som skal ha gått fra sjøen mellom kannikenes område og Olavsklosteret, mellom Bispeborgen og Domkirken, og videre nordover. Klosterstretet skal ha gått parallelt med stranden, sør for Bispeborgen og østover. Det skal ha vært sjøboder og brygger tilknyttet gårdene ved Klosterstretet.

Av større arkeologiske undersøkelser nevnes utgravningen av kirkegården til domkirken i 1991–1992, hvor om lag 1000 individer ble avdekket. Det var også spor etter andre aktiviteter, som smievirksomhet (Koch 1991, E-A. Pedersen 2000, Sellevold 2001). I perioden 1947 til 1963 ble Bispeborgen utgravd hvor ringmur og flere bygninger tilhørende steinanlegget på 1200-tallet ble avdekket. Supplerende undersøkelser ble foretatt på i 1990-åra (Sæther 1995, 2005, 2009). En oversikt over arkeologiske undersøkelser i området ved Bispegården ble utført av NIKU i 2019 (Amundsen, Gabler og Reinjord 2019, med referanser).

Vår kunnskap om og oversikt over bebyggelsen på Hamarkaupangen er mangelfull, mye fordi mesteparten av området befinner seg i private hager og derfor har vært utsatt for mange ulike tiltak som har perforert eller fjernet kulturlagene (Johannesen og Eriksson 2015). De kulturlagene som er blitt arkeologisk registrert er ofte tynne og med et svært nedbrutt organisk materiale. Erosjon og oversvømmelser fra Mjøsa har også vært negative faktorer i så måte. Det er funnet få rester av bygninger og andre anlegg, men i stedet er det i deler av fornminneområdet påvist en del skjørbrønt stein av «bryggesteintypen». Bryggestein er stein som først ble varmet opp i et ildsted eller i en gryte og så hatt i vann for å varme det opp. Etter gjentatt bruk sprakk steinene, og ble etter hvert kassert. På Hamar og Hedmarken dateres bryggestein innenfor sen vikingtid og middelalder (Pilø 2005). Det er påvist mye bryggestein innenfor Hamarkaupagen. Det indikerer bosetning og aktiviteter som matlaging, ølbrygging etc. Det er videre samlet inn store mengder løsfunn av metallgjenstander langs stranden og i Mjøsa, og også innenfor deler av kaupangsområdet på land.

3.1 Nærliggende arkeologiske undersøkelser

Det er foretatt flere mindre arkeologiske undersøkelser på Hamarkaupangen (kulturminne-id 88381) de seneste årene. Innenfor Storhamargata 119 er det ikke påvist kulturminner, men det er heller ikke utført undersøkelser her tidligere. På enkelte eiendommer i nærheten er det påtruffet kulturlag fra middelalderen;

På det såkalte Kringkastingsjordet (NRK-tomta), et kort stykke vest for Storhamargata 119, er det blitt avdekket intakte og tykke kulturlag med innhold av bryggestein over et større areal, samt funn av husrester, laftet brønn, dyrebein (måltidsrester) mynter fra 1200-tallet, en dobbeltkam fra slutten av 1100-tallet/begynnelsen av 1200-tallet og flere øvrige gjenstandstyper, dokumentert ved arkeologiske undersøkelser i 1968 og 2011 (R. Pedersen 1968, Sæther 2011).

Innenfor Storhamargata 124 ble det utført arkeologiske overvåkinger i forbindelse med diverse tiltak i 2017, 2018 og 2019. På tross av omfattende gravearbeid ble det avdekket få kulturminner innenfor selve eiendommen, og da kun i form av sporadiske samlinger av bryggestein. Derimot ble det i forbindelse med overvåking for graving av en grøft fra Storhamargata til en transformatorstasjon i 2018 påvist et tykt bryggesteinslag, som lå in situ; Figur 3 og 4 her. «Trafogrøfta» ble anlagt helt i østre del Kringkastingstomta, og grenset mot Torfinnsgate. Bryggesteinslaget her inngår følgelig i de rike

forekomstene på Kringkastingsjordet (Amundsen og Furan 2018a). Videre ble det i søndre del av hageanlegget til nr. 124 og 122 påvist spredte forekomster av bryggestein i grøfter for anleggelse av gjerder i 2019. Kulturlaget var noe omrotet av moderne virksomhet, men bryggesteinene lå sannsynligvis i de samme områdene som opprinnelig (Amundsen 2020e).

Sørøst for Storhamargata 119 ble det i Storhamargata 116 foretatt en arkeologisk overvåkning i forbindelse med graving av tomt for garasje og planering av gårds plass i 2013 (Amundsen 2013). Det ble funnet seks bryggestein som ble tolket som bosetningsspor fra middelalder, men de var trolig redeponert. På samme eiendom ble det foretatt en arkeologisk overvåkning i forbindelse med utbedring av en enebolig i 2011 (Johansen 2011). Det ble da ikke påvist automatisk fredede kulturminner.

Nord for Storhamargata 119, i Korsgata 36, ble det foretatt en arkeologisk overvåkning i forbindelse med graving for renovering av VA-ledning og drenering i 2010. Det ble påvist et middelaldersk kulturlag bestående av bryggestein, biter av rød teglstein, kullblandet jord samt to ubrente dyrebein (Amundsen og Molaug 2010). I forbindelse med graving for drenering inntil bolighuset til Korsgata 34 utførte NIKU en arkeologisk undersøkelse i 2017. Det ble observert et kulturlag bestående av bryggestein i dreneringsgrøftene (Causevic og Furan 2017). Ved arkeologisk overvåkning av NIKU i 2019 tilknyttet gravearbeidet for oppføring av ringmur til garasje ved uthuset i østre del av samme eiendom, Korsgata 34, ble det avdekket kulturlag med bryggestein. Bryggesteinene lå ikke in situ, fordi det var en søppelfylling med innhold av omrotet nyere tids materiale i det samme funnførende laget. Derimot lå bryggesteinene trolig fremdeles i det samme området som opprinnelig. Det var i tillegg intakte kulturlag i to profiler som ble avdekket (Amundsen 2020a). I forbindelse med oppføring av en garasje i Korsgata 38 ble det utført en arkeologisk undersøkelse av arkeolog i Hedmark fylkeskommune i 2000. I den østlige delen av området var det et stort innhold av bryggestein i massene, men det ble gjort funn av moderne gjenstander i lagene. Bryggesteinslaget ble derfor tolket som moderne, men muligens med omrotete kulturlag innblandet. Både de moderne nedgravningene og to mulige stolpehull hadde bryggestein i fyllmassen. Det ble imidlertid ikke påvist intakte middelalderske kulturlag på tomten (Jens Rytter 2000, kulturminne-id. 45058). Disse funnene i Korsgata ligger ikke langt øst for den middelalderske St. Torfinn-kirken, Korskirken, hvis ruiner er skjøttet og bevart på stedet.

Et stykke nordøst for Storhamargata 119, innenfor Hallvardsgate 12, ble det i 2012 foretatt en overvåkning av dreneringsarbeid langs huset hvor det ble avdekket deler av et sannsynlig middelaldersk kulturlag med innhold av bryggestein og noe kullblandet jord (Amundsen 2012).

Denne korte oversikten viser at det er kjent spor fra middelalderen i nærområdene til Storhamargata 119. Spesielt i grøfta til VA-anlegget ble det ansett som sannsynlig at kulturlag kunne finnes bevart. Dette var også tilfellet for dreneringsgrøfta, men her ble potensialet ansett å være mindre grunnet grøftas nære beliggenhet til hus og byggegrop.

Figur 3. Oversiktsfoto tatt fra tidligere undersøkt grøft ved transformatorstasjonen av NIKU 2018, østre del av Kringkastingsjordet med funn av bryggesteinslag. Storhamargata 119 er huset i midten, bak drivhuset. Mot N-NØ. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0008).

Figur 4. Trafogrøft NNØ-profil, bryggesteinslag med piggråd i overgangen mellom matjordlag og kulturlag i østre del av Kringkastingsjordet, NIKU-undersøkelse 2018 (Figur 43 og Foto-nr: Cf53321_NIKU_0112 i Amundsen og Furan 2018:43).

4 Funnpotensial og kulturhistoriske problemstillinger

Tiltaksområdet ligger sentralt til innenfor den verdslige delen av Hamarkaupangen, i området øst for Domkirkeodden der det var boligbebyggelse, verksteder og annen virksomhet i middelalderens Hamar.

Det var av den grunn viktig å undersøke potensialet for funn innenfor Storhamargata 119 ved en arkeologisk overvåking i forbindelse med gravearbeidene for drenering og VA-anlegg. Spesielt i VA-grøfta var det en sannsynlighet for at kulturlag kunne finnes bevart. Dette var også tilfelle for dreneringsgrøftene, men her var potensialet antatt mindre grunnet opplysninger om tidligere nedgravninger.

Ut fra omkringliggende funn ble det ansett som sannsynlig at eventuelle kulturlag kunne inneholde bryggestein og/eller gjenstander/-fragmenter, slik tilfelle er i store deler av Hamarkaupangen. Eventuelle kulturlag eller andre levninger fra middelalder som kunne finnes innenfor tiltaksområdet var svært viktig å dokumentere da dette vil kunne bidra til å øke vår kunnskap om middelalderbyen.

Med utgangspunkt i prioriteringer satt opp i *Faglig program for middelalderarkeologi* (Johannessen & Eriksson 2015) var de aktuelle problemstillingene for tiltaket følgende: 1) Finnes det kulturlag fra middelalderen innenfor eiendommen, og i så fall, hva slags karakter, omfang og datering har disse? 2) Kan det gjenfinnes gjenstander og bryggesteinslag lignende det som ble funnet på Kringskastingsjordet? Hva kan dette fortelle om bruken av området i middelalderen?

5 Gjennomføring og metode

Den arkeologiske overvåkingen ble utført av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) ved arkeolog Hilde Rigmor Amundsen i november 2020; innenfor dagene 09–13.11., 16–17.11. og 26.11. Prosjektleder var Nora Front Furan ved NIKU. Grunneier/tiltakshaver Geir Vangnes var til stede under store deler av undersøkelsen, og bidro med nyttige opplysninger om senere tids virksomhet innenfor tiltaksområdet og på eiendommen ellers.

Fire dreneringsgrøfter rundt huset og grøft for VA-anlegg inkludert et lite utvidet område (grop) for kum og infiltrasjonsanlegg ble arkeologisk overvåket; Figur 5. I alt fem grøfter. Unntaksvis, og av praktiske årsaker, ble mindre partier av grøftene gravd uten arkeolog til stede. Disse partiene ble kontrollert i etterkant. Det kommer frem av beskrivelsene i kapittel 6 hvilke deler dette gjaldt. Det var noe varierende værforhold med både sol og regn, men relativt mildt for årstiden og frostfritt. Amundsen er bosatt i nabokommunen Stange, noe som lettet arbeidet mht. kort reisetid til og fra felt. Grunneier stilte med egen hybel med bad og kjøkkenkrok (i det vestre tilbygget). Dette var veldig bra, både mht. varme og den rådende korona-situasjonen. Det ble en del opphold i selve gravingen fordi det nye rørsystemet måtte legges suksessivt i de gravde grøftene. Ventetiden ble brukt av arkeolog til feltdagbok etc. på hybelen.

Entreprenørfirmaet var Sylliåsen og Afseth Drift AS, Brumunddal, Ringsaker. Maskinfører var Martin Sylliåsen og assistent var Ole Sollerud.

Tiltaket ble dokumentert i form av beskrivelser, foto og innmåling. Hele det aktuelle området ble undersøkt.

Grunnet korona-situasjonen var det ikke anledning til å hente GPS (CPOS) eller metallsøker i NIKU sitt lokale i Oslo. Kartet Figur 22 i vedlegg 9.1 er basert på manuell innmåling av de undersøkte grøftene i felt, og er utformet i programmet ArcMap.

Gravearbeidet ble utført i tråd med Innlandet fylkeskommune sitt vedtak.

Figur 5. Grøft VA-anlegg, graving sørover i hagen. Mot Ø-SØ. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0022).

6 Resultater

Gjennomgangen av resultatene presenteres i den samme rekkefølgen som tiltakene ble gjennomført. Det ble ikke påvist automatisk fredete kulturlag fra middelalder innenfor dreneringsgrøfta langs bolighuset. Det ble derimot påvist et kraftig bryggesteinslag, som lå in situ, innenfor søndre del av grøfta for VA-anlegget inkludert et utvidet område for kum og infiltrasjonsanlegg i sørenden. Det undersøkte arealet er i det følgende beskrevet i fem underavsnitt inndelt i fire delområder for dreneringsgrøfter (nordøstre-, østre-, søndre- og vestre grøft) samt den lengste grøfta for VA-anlegget, se oversikt kart Figur 22 i vedlegg 9.1.

6.1 Nordøstre dreneringsgrøft

Det var oppstart av gravingen med gravemaskin ved husets nordøstre side første feltdag 09.11.2020. Grøfta startet ved husets inngangsparti ved husets NØ-del og ble anlagt østover langs husveggen til husets NØ-hjørne; Figur 6.

Mål: lengde 4,70 meter, bredde 0,90 meter, dybde 2 meter.

Lag 1 besto av et påført grusdekke øverst. Under gruslaget lå det et dekke med isoporplater som var beskyttelse for det gamle VA-anlegget. Laget var ca. 30–40 cm. tykt. Lag 2 besto av mørkebrun matjord/humus, leirholdig og med innhold av enkelte naturstein. Noe fuktig i nedre del. Flere deler av plastrør etter det gamle VA-anlegget, til dels omrotete masser, ca. 1,60 cm. tykt. Lag 3 var undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen. Det ble kun gravd ca. 10 cm. ned i massene.

Det ble ikke påvist kulturlag eller indikasjoner på slike i nordøstre dreneringsgrøft.

Lag og lagfølger NØ-dreneringsgrøft, beskrevet fra topp til bunn		
Lagnr.	Kategori/beskrivelse	Mål
Lag 1	Påført grusdekke øverst. Like under gruslaget lå det et dekke med isoporplater som var beskyttelse for det gamle VA-anlegget	ca. 30–40 cm.
Lag 2	Mørkebrun matjord/humus, leirholdig og med innhold av enkelte naturstein. Noe fuktig i nedre del. Flere deler av plastrør etter det gamle VA-anlegget, til dels omrotete masser	ca. 1,60 cm.
Lag 3	Undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen	gravd ca. 10 cm. ned i massene

Figur 6. Dreneringsgrøft NØ, oppstart graving ved husets NØ-side. Mot Ø. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0006).

6.2 Østre dreneringsgrøft inkl. utvidelse i søndre del

Graving av grøft langs husets østside ble utført andre feltdag; 10.11.2020. Grøfta startet ved husets NØ-hjørne og ble anlagt sørover langs husets østre vegg til husets SØ-hjørne; Figur 7.

Mål: lengde 8 meter, bredde 1 meter, dybde 2,10 meter.

Lag 1 besto av et påført grusdekke i overflaten i området som var innkjørsel til eiendommens garasje. Under gruslaget var det et dekke med isoporplater som var beskyttelse for det gamle VA-anlegget, ca. 70 cm. tykt. Lag 2 besto mørkebrun matjord/humus, leirholdig og med innhold av enkelte naturstein samt noe skifrig stein spesielt i søndre del. Noe fuktig i nedre del. Laget inneholdt flere deler av eldre plastrør etter det gamle VA-anlegget og også deler av gamle betongrør, til dels omrotete masser, ca.

1,30 m. tykt. Lag 3 var undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen. Det ble kun gravd ca. 10 cm. ned i massene.

Søndre del av grøfta ble utvidet i bredden fordi det ble gravd for fundament for en trapp. Gravearbeidene ble utført 11.11.2020. Utvidelsen startet om lag 3,40 meter sør for nordre ende av grøfta, og gikk herfra til søndre ende. Det utvidete partiet var ca. 1,40 meter bredt Ø–V og ca. 4,60 meter langt N–S. I dette området var massene av samme karakter som i grøfta ellers, med unntak av at det var grunnere ned til skifrige masser med flisfjell (undergrunn), spesielt i søndre del; Figur 8.

Det ble ikke påvist funn av kulturlag eller indikasjoner på slike i østre dreneringsgrøft.

Lag og lagfølger Ø-dreneringsgrøft, beskrevet fra topp til bunn		
Lag nr.	Kategori/beskrivelse	Mål
Lag 1	Påført grusdekke i overflaten i området som var innkjørsel til eiendommens garasje. Under gruslaget var det et dekke med isoporplater som var beskyttelse for det gamle VA-anlegget	ca. 70 cm.
Lag 2	Mørkebrun matjord/humus, leirholdig og med innhold av enkelte naturstein samt noe skifrig stein spesielt i søndre del. Noe fuktig i nedre del. Laget inneholdt flere deler av eldre plastrør etter det gamle VA-anlegget og også deler av gamle betongrør, til dels omrotete masser	ca. 1,30 m.
Lag 3	Undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen	gravd ca. 10 cm. ned i massene

Figur 7. Dreneringsgrøft Ø, søndre del med eldre VA-rør i omrotete masser. Mot S. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0011).

Figur 8. Utvidet dreneringsgrøft Ø i søndre del, gravd parti for fundament til ny trapp. Mot S-SØ. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0014).

6.3 Søndre dreneringsgrøft

Graving av grøft langs husets sørside ble utført over to dager: 10–11.11.2020. Grøfta startet ved husets SØ-hjørne og ble anlagt vestover langs husets søndre vegg til husets SV-hjørne; Figur 9. Grøfta ble anlagt oppå plattingen foran huset. Plattingen er i dag en del av hageanlegget. Ifølge grunneier kan plattingen inneholde oppgravd masse fra husets kjeller, som i sin tid ble gravd ut (i dag er det betonggulv i kjelleren); Figur 10.

Mål: lengde 9 meter, bredde 1–1,10 meter, dybde 1,80–2 meter (grunnest i vest).

Lag 1 besto av et gruslag i østre del av grøfta, som var ca. 4,60 meter langt fra østre ende i retning grøftas midtparti. Dette laget var ca. 20–30 cm. tykt. Det var et plenlag i vestre del av grøfta, ca. 4,40 meter langt fra midtpartiet til vestre ende. Dette laget var ca. 5–10 cm. tykt. Gruslaget i østre del besto av påførte masser, anlagt som en del innkjørselen til garasjen. Plenlaget i vestre del er en del av plattingen foran huset. Lag 2 besto av mørkebrun fin matjord/humus med enkelte naturstein samt noe skifrig stein, spesielt i østre del. Noe leirholdig i nedre del av laget. Til dels omrotete masser, spesielt i østre del av grøfta og i øvre del av laget med innhold av bla. rød teglstein, betongdeler, nyere treverk, plast og fajanse, ca. 1,50 cm. tykt. Lag 3 var undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen. Det ble kun gravd ca. 10–20 cm. ned i massene.

Det ble ikke påvist funn av kulturlag eller indikasjoner på slike i søndre dreneringsgrøft.

Lag og lagfølger S-dreneringsgrøft, beskrevet fra topp til bunn		
Lag nr.	Kategori/beskrivelse	Mål
Lag 1	Gruslag i østre del av grøfta, ca. 4,60 meter langt fra østre ende i retning grøftas midtparti. Dette laget var ca. 20–30 cm. tykt. Plenlag i vestre del av	hhv. ca. 20–30 cm. og ca. 5–10 cm.

	grøfta, ca. 4,40 meter langt fra midtpartiet til vestre ende. Dette laget var ca. 5–10 cm. tykt. Gruslaget i østre del besto av påførte masser, anlagt som en del innkjørselen til garasjen. Plenlaget i vestre del er en del av plattingen foran huset	
Lag 2	Mørkebrun fin matjord/humus med enkelte naturstein samt noe skifrig stein, spesielt i østre del. Noe leirholdig i nedre del av laget. Til dels omrotete masser, spesielt i østre del av grøfta og i øvre del av laget med innhold av bla. rød teglstein, betongdeler, nyere treverk, plast og fajanse	ca. 1,50 cm.
Lag 3	Undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen	gravd ca. 10–20 cm. ned i massene

Figur 9. Dreneringsgrøft S, ferdig utgravd. Mot V. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0013).

Figur 10. SV-del av oppbygd plattning foran husets sørside. Det nyere tilbygget i vest. Mot N. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0010).

6.4 Vestre dreneringsgrøft

Etter avtale gravde entreprenør vestre grøft på egenhånd, utført på morgenen 12.11.2020 og med arkeologisk etterkontroll samme dag. Det var en kort grøft, og det ble ikke observert funn i de øvrige dreneringsgrøftene langs husveggen. Det var i tillegg viktig å unngå for mye unødvendig venting i felt.

Grøfta startet ved husets SV-hjørne og ble anlagt nordover langs husets vestside fram til det SØ-hjørnet av husets tilbygg (hovedhuset og tilbygget er bygd inntil hverandre); Figur 11.

Mål: lengde 4 meter, bredde 0,80 meter, dybde 1,10–1,80 meter (grunnest i nord).

Grøfta ligger oppå vestre del av plattningen foran huset, jf. avsnitt 6.3.

Lag 1 besto av plen, ca. 10 cm. tykt. Lag 2 besto av mørkebrun fin matjord/humus. Laget var tykkest i søndre del; terrenget skråner noe oppover. Laget inneholdt enkelte naturstein samt noe skifrig stein, og var noe leirholdig i nedre del, ca. 90–1,40 m. tykt. Lag 3 var undergrunn i form av skifrige masser med flisfjell i bunnen. Det var fast fjell i nordre del. Det ble kun gravd mellom ca. 10–30 cm. ned i massene.

Det ble ikke påvist funn av kulturlag eller indikasjoner på slike i vestre dreneringsgrøft.

Lag og lagfølger V-dreneringsgrøft, beskrevet fra topp til bunn		
Lag nr.	Kategori/beskrivelse	Mål
Lag 1	Plen	ca. 10 cm.
Lag 2	Mørkebrun fin matjord/humus. Laget var tykkest i søndre del; terrenget skråner noe oppover. Laget inneholdt enkelte naturstein samt noe skifrig stein, og var noe leirholdig i nedre del	ca. 90–1,40 m.

Lag 3	Undergrunn, skifrige masser med flisfjell i bunnen. Fast fjell i nordre del	gravd ca. 10–30 cm. ned i massene
-------	---	-----------------------------------

Figur 11. Dreneringsgrøft V, ferdig utgravd. Mot V. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0016).

6.5 Grøft for VA-anlegg

Grøfta for nytt VA-anlegg utgjorde hovedgrøfta i undersøkelsen. Det ble her gjort funn av et in situ bryggesteinslag av middelaldersk karakter, i motsetning til de funntomme dreneringsgrøftene langs huset.

Graving av nordre del av grøfta ble påbegynt uten arkeologisk overvåkning 12.11.2020, dette etter avtale. Ved arkeologens oppmøte senere samme dag var ca. 2,5 meter av grøfta gravd. Det var et parti som strakk seg fra grøftas nordre ende ved husets SV-hjørne og sørover innenfor plattformen i øvre del av hagen. I denne delen ble det ikke observert funn; Figur 12. De øvrige partiene av grøfta ble arkeologisk overvåket.

I nord startet grøfta ved SV-hjørne av husveggen, om lag i møtetpunktet mellom vestre ende av søndre dreneringsgrøft og søndre ende av vestre dreneringsgrøft. Herfra gikk grøfta sørover over plattformen og gjennom nedre del av hagen, og endte ca. 1,50–1,70 meter nord for hekken/gjerdet ved eiendomsgrensa mot Storhamargata. Selve plattformen var ca. 8 meter lang målt fra SV-hjørne til overgangen eller «knekken» mot hagen; oversiktsfoto Figur 13 og 14, samt oversiktskart Figur 22 i vedlegg 9.1.

Mål grøft: lengde 34 meter, bredde 1,60–1,70 meter, dybde 2–2,40 meter (et dypt parti nord innenfor plattformen, grunnest i midtpartiet, dypest i søndre del).

Det ble i tillegg gravd et lite utvidet parti til kum og infiltrasjonsanlegg i form av en rektangulær grop som ble anlagt øst for grøftas søndre del; om lag 8 meter nord for hekk/gjerde ved Storhamargata; Figur 15.

Mål grop: ca. 4,5 meter NV–SV (parallelt med Grøft 5) og ca. 2 meter SV–SØ.

Det ble også gravd et lite parti gravd ved husets innkjørsel for sjekk av masser, grunnet planer om utbedring her. Det var kun nyere og omrotete masser, og lavt funnpotensiale; Figur 16.

Lag 1: plen, ca. 10 cm. tykt.

Lag 2: mørkebrun fin matjord/humus, noe leirholdig og med innhold av et markant, relativt kompakt og in situ bryggesteinslag. De enkelte bryggesteinene var ganske små, noe som kan tyde på gjentatt bruk før de til slutt ble kassert. Laget inneholdt noe kull, men ingen klare eller entydige konsentrasjoner. Prøver til ¹⁴C-datering ble derfor ikke tatt. Det var lite naturstein i laget. Det ble ikke observert spredt tegl, fajanse eller lignende, noe som kan tilsi at det var lite nyere tids forstyrrelser eller brudd i laget. I overgangen mellom plattingen i nord og den søndre hagen var det et grunnere parti, som var tydelig i profilen i form av et skifrig lag. I nordre del av grøfta var det til dels omrotete masser. En nedgravd fiberkabel lå like nedenfor plattingen. I vestre profil ved overgangen mellom platting og hagen lå det en gammel overvannsledning (sannsynligvis) høyt oppe i laget. Lenger sør i grøfta ble massene mer intakte. Fra midtre del av grøfta og til sørenden ble bryggesteinslaget påtruffet like under plenen (Lag 1). Kulturlaget begynte ca. 16 meter sør for nordre ende ved husveggen og strakk seg derfra ca. 18 meter ned til grøftas søndre ende ved hekken/gjerdet mot Storhamargata. Samlet var bryggesteinslaget om lag 18 meter langt; Figur 17. Bryggesteinslaget var synlig både i vestre og østre profilvegg, og mange bryggestein ble fjernet under gravingen; Figur 18 og 19. Det ble med andre ord gravd gjennom et bryggesteinslag i selve grøfta, men her var kulturlaget omrotet grunnet nyere nedgravninger for anleggelse av et betongrør etc. som var gravd ned i undergrunnen (se Lag 3). Laget var tynnest i nord og tykkest i sør, og ble generelt tykkere lenger sørover. Et slakt hellende naturlig terreng kan muligens forklare hvorfor kulturlaget var tykkest i sør. Det kan også hende at det i middelalderen ble deponert mer bryggestein i denne delen enn lenger nord. En annen mulighet er at det har skjedd forflytninger av masser i nyere tid, for eksempel i forbindelse med anleggelse av hagen. Det lot seg ikke gjøre å konkludere sikkert mht. disse spørsmålene. Et øvre parti av østre profil ble rensket med graveskje, men arkeologen gikk ikke ned i den dype grøfta av HMS-hensyn (tross for at stige var tilgjengelig). Rett sør for der bryggesteinslaget begynte (i nord), var det en nedgravd søppelfylling med fragmenter av flere gjenstander, anslagsvis fra første til midtre del av 1900-tallet; hollandsk krukke, tre små glassflasker (medisinflasker?), betongtakstein, terrakotta derav en blomsterpotte, del av tallerken i fajanse, del av en skål med gull-rand, en pomadedåse, flakonger til melkeflasker, en kork etc.; Figur 20. Søppelfyllingen var avgrenset til et lite areal, og det ble kun observert spredte forekomster av nyere tids materiale lenger sør. Ved grøftas søndre ende sto det et gammelt vannrør loddrett opp fra bakken ved enden av et betongrør (se Lag 3). Med unntak av forstyrrelser og brudd grunnet diverse nyere tids nedgravninger i form av fiberkabel, overvannsledning, søppelfylling etc., var bryggesteinslaget relativt godt bevart og dessuten intakt (in situ) i profilveggene. Laget fortsetter høyst sannsynlig i øvrige deler av hagen. Laget var ca. 35–70 cm. tykt.

Lag 3: undergrunn; lysebrun og leirholdig kvabb. Like sør for overvannsledningen (se Lag 2), og sør for overgangen mellom plattingen og hagen, lå det et gammelt betongrør samt mye stor blokkstein. Betongrøret var gravd ned i undergrunnen, og strakk seg langs tilnærmet hele grøfta. Parallelt med betongrøret lå det en galvanisert vannledning, se Figur 5 i kapittel 5. Det var ikke en del av hovedsystemet, og ikke kjent fra før ifølge grunneier; Figur 21. I vestre profil var det en stor steinfylling med blokkstein, som utgjorde en del av nedgravningen/fyllingen til betongrøret. Ved dette området var det en tilskåret rektangulær åpning i betongrøret (ses i Figur 21). Løse deler etter andre rør like ved var antagelig opprinnelig koblet på denne åpningen. Det ble gravd i varierende dybde ned i undergrunnen, ca. 1,20–1,95 m. (det ble ikke tatt nøyaktige mål).

I gropa var lagene av samme karakter som i hovedgrøfta: Lag 1: plen, ca. 10 cm. tykt. Lag 2: massivt og in situ bryggesteinslag i sørøstre profilvegg, ca. 90 cm. tykt; Figur 15. Lag 3: undergrunn; kvabb,

deretter flisberg/alunskifer. Det ble gravd dypt ned i undergrunnen i dette partiet (ikke målt). Det var et brudd i østre profil i gropa, sannsynligvis etter et tre som har stått her tidligere.

Bryggesteinslaget ble bevart i profilene til grøft og grop etter endt undersøkelse. Området ble gjenfylt med oppgravde løsmasser etter at nye rør, kum og infiltrasjonsanlegg etc. var anlagt.

Lag og lagfølger grøft for VA-anlegg/grop for kum og infiltrasjonsanlegg beskrevet fra topp til bunn		
Lag nr.	Kategori/beskrivelse	Mål
Lag 1	Grøft og Grop: Plen	ca. 10 cm.
Lag 2	<p>Grøft: mørkebrun fin matjord/humus, noe leirholdig og med innhold av et markant, relativt kompakt og in situ bryggesteinslag. De enkelte bryggesteinene var ganske små, noe som kan tyde på gjentatt bruk før de til slutt ble kassert. Laget inneholdt noe kull, men ingen klare eller entydige konsentrasjoner. Prøver til ¹⁴C-datering ble derfor ikke tatt. Det var lite naturstein i laget. Det ble ikke observert spredt tegl, fajanse eller lignende, noe som kan tilsi at det var lite nyere tids forstyrrelser eller brudd i laget. I overgangen mellom plattingen i nord og den søndre hagen var det et grunnere parti, som var tydelig i profilen i form av et skifrig lag. I nordre del av grøfta var det til dels omrotete masser. En nedgravd fiberkabel lå like nedenfor plattingen. I vestre profil ved overgangen mellom platting og hagen lå det en gammel overvannsledning (sannsynligvis) høyt oppe i laget. Lenger sør i grøfta ble massene mer intakte. Fra midtre del av grøfta og til sørenden ble bryggesteinslaget påtruffet like under plenen (Lag 1). Kulturlaget begynte ca. 16 meter sør for nordre ende ved husveggen og strakk seg derfra ca. 18 meter ned til grøftas søndre ende ved hekken/gjerdet mot Storhamargata. Samlet var bryggesteinslaget om lag 18 meter langt. Bryggesteinslaget var synlig både i vestre og østre profilvegg, og mange bryggestein ble fjernet under gravingen. Det ble med andre ord gravd gjennom et</p>	<p>Grøft: ca. 35–70 cm.</p> <p>Grop: ca. 90 cm. tykt (målt i sørøstre profil)</p>

	<p>bryggesteinslag i selve grøfta, men her var kulturlaget omrotet grunnet nyere nedgravninger for anleggelse av et betongrør etc. som var gravd ned i undergrunnen (se Lag 3). Laget var tynnest i nord og tykkest i sør, og ble generelt tykkere lenger sørover. Et slakt hellende naturlig terreng kan muligens forklare hvorfor kulturlaget var tykkest i sør. Det kan også hende at det i middelalderen ble deponert mer bryggestein i denne delen enn lenger nord. En annen mulighet er at det har skjedd forflytninger av masser i nyere tid, for eksempel i forbindelse med anleggelse av hagen. Det lot seg ikke gjøre å konkludere sikkert mht. disse spørsmålene. Et øvre parti av østre profil ble rensket med graveskje, men arkeologen gikk ikke ned i den dype grøfta. Rett sør for der bryggesteinslaget begynte (i nord), var det en nedgravd søppelfylling med fragmenter av flere gjenstander, anslagsvis fra første til midtre del av 1900-tallet; hollandsk krukke, tre små glassflasker (medisinflasker?), betongtakstein, terrakotta derav en blomsterpotte, del av tallerken i fajanse, del av en skål med gull-rand, en pomadedåse, flakonger til melkeflasker, en kork etc. Søppelfyllingen var avgrenset til et lite areal, og det ble kun observert spredte forekomster av nyere tids materiale lenger sør. Ved grøftas søndre ende sto det et gammelt vannrør loddrett opp fra bakken ved enden av et betongrør (se Lag 3). Med unntak av forstyrrelser og brudd grunnet diverse nyere tids nedgravninger i form av fiberkabel, overvannsledning, søppelfylling etc., var bryggesteinslaget relativt godt bevart og dessuten intakt (in situ) i profilveggene. Laget fortsetter høyst sannsynlig i øvrige deler av hagen</p>	
--	---	--

	<p><u>Grop</u>: massivt og in situ bryggesteinslag i sørøstre profilvegg</p>	
Lag 3	<p><u>Grøft</u>: undergrunn; lysebrun og leirholdig kvabb. Like sør for overvannsledningen (se Lag 2), og sør for overgangen mellom plattingen og hagen, lå det et gammelt betongrør samt mye stor blokkstein. Betongrøret var gravd ned i undergrunnen, og strakk seg langs tilnærmet hele grøfta. Parallelt med betongrøret lå det en galvanisert vannledning. Det var ikke en del av hovedsystemet, og ikke kjent fra før ifølge grunneier. I vestre profil var det en stor steinfylling med blokkstein, som utgjorde en del av nedgravningen/fyllingen til betongrøret. Ved dette området var det en tilskåret rektangulær åpning i betongrøret. Løse deler etter andre rør like ved var antagelig opprinnelig koblet på denne åpningen. Det ble gravd i varierende dybde ned i undergrunnen</p> <p><u>Grop</u>: undergrunn; kvabb, deretter flisberg/alunskifer. Det var et brudd i østre profil i gropa, sannsynligvis etter et tre som har stått her tidligere</p>	<p><u>Grøft</u>: gravd mellom ca. 1,20–1,95 m. ned i massene (ikke tatt nøyaktige mål)</p> <p><u>Grop</u>: gravd dypt ned i undergrunnen i dette partiet (ikke målt)</p>

Figur 12. Grøft VA-anlegg, graving av grøfta innenfor plattingen i nordre del. Mot Ø. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0017).

Figur 13. Grøft VA-anlegg, oversiktsfoto over gravd areal, tatt fra SV-hushjørne. Mot S. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0032).

Figur 14. Grøft VA-anlegg, oversiktsfoto over gravd areal. Mot N. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0031).

Figur 15. Grøft VA-anlegg, utvidet parti østover til kum og infiltrasjonsanlegg ved grøftas søndre ende. Bryggesteinslag (Lag 2) i SØ-profil. Mot SØ. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0033).

Figur 16. Lite parti gravd ved husets innkjørsel for sjekk av masser. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0035).

Figur 17. Grøft VA-anlegg, oversiktsfoto over 18 meter langt bryggesteinslag i profilen som inneholdt mange små bryggestein, delparti i søndre del av grøfta. Mot S-SØ. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0029).

Figur 18. Grøft VA-anlegg, bryggesteinslag (Lag 2), øvre del i vestre profil. Mot Ø. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0023).

Figur 19. Grøft VA-anlegg, bryggesteinslag i profilen som inneholdt mange små bryggestein, fra søndre del av grøfta, tatt mot vestre profil. Mot SØ. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0027).

Figur 20. Gjenstandsfragmenter tatt opp fra en søppeldyngne som ble påvist i grøft for VA-anlegget, rett sør for bryggesteinslagets start i nord. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0026).

Figur 21. Grøft VA-anlegg, betongrør med rektangulær åpning med kobling til andre rør samt en galvanisert vannledning. Mot Ø. Foto Hilde R. Amundsen 2020 (Cf53906_NIKU_0020).

7 Sammenfatning og konklusjon

Det ble utført arkeologisk overvåkning av en dreneringsgrøft langs bolighuset i Storhamargata 119, langs hhv. nordøst-, øst-, sør- og vestsiden av huset. Grunnet nyere tids nedgravninger, påførte masser og rester etter eldre dreneringssystemer var det ingen intakte lag eller lagfølger i dreneringsgrøftene, og følgelig ingen arkeologiske funn eller indikasjoner på slike.

Arkeologisk overvåkning av gravingen av grøft for nytt VA-anlegg inkludert et lite område (rektangulær grop) for kum og infiltrasjonsanlegg ga positive resultater i form av et markant, relativt kompakt og in situ bryggesteinslag av middelaldersk karakter. Grøfta startet i nord ved SV-hjørne av husveggen og strakk seg sørover over plattingen og nedre del av hagen, og endte ca. 1,50–1,70 meter nord for hekken/gjerdet ved eiendomsgrensa mot Storhamargata. Gropa ble anlagt øst for grøftas søndre del; om lag 8 meter nord for hekk/gjerde. I både grøft og grop var det bevart bryggestein og bryggesteinslag som begynte rett under plenen (Lag 1). Kulturlaget (Lag 2) var mellom 35–70 cm. tykt i grøfta og ca. 90 cm. tykt i gropa, Laget var tynnere i nord og tykkere i sør, og ble generelt tykkere lenger sørover. Et slakt hellende terreng er muligens en naturgitt årsak til at kulturlaget var tykkere i sør. Det kan også hende at det i middelalderen ble deponert mer bryggestein i denne delen enn lenger nord. En annen mulighet er at det har skjedd forflytninger av masser i nyere tid, for eksempel i forbindelse med anleggelse av hagen. Det lot seg ikke gjøre å konkludere sikkert mht. disse spørsmålene. Med unntak av forstyrrelser og brudd grunnet diverse nyere tids nedgravninger i form av fiberkabel, overvannsledning, søppelfylling etc., var bryggesteinslaget relativt godt bevart og dessuten intakt i profilveggene til både grøft og grop. Laget fortsetter høyst sannsynlig i øvrige deler av hagen.

Tiltaket ble dokumentert ved beskrivelser, foto og manuelt innmålt til utarbeidelse av kart; Figur 22 i vedlegg 9.1. Bryggestein og bryggesteinslag ble liggende i grøft og grop etter endt undersøkelse. I

ettertid av den arkeologiske overvåkingen er nyere installasjoner til drenering, VA-anlegg, kum og infiltrasjonsanlegg montert og området er gjenfylt.

Det anses å være et høyt potensial for øvrige bryggesteinslag innenfor deler av eiendommen som ikke er arkeologisk undersøkt, spesielt i søndre del av hagen. Dette gjaldt derimot ikke ved selve innkjørselen til huset, der det gravd et lite parti for sjekk av masser, grunnet planer om utbedring her. Der var det kun nyere og omrotete masser, og følgelig lavt funnpotensiale.

Det var generelt dårlige bevaringstilstand/-forhold på stedet, grunnet tørre jordmasser (umettet sone/over grunnvannstand), samt stedvis omroting ved nyere inngrep/fyllmasser.

Problemstillingene skissert i kapittel 4 kan til dels besvares. Det ble avdekket et automatisk fredet kulturlag innenfor eiendommen, mest sannsynlig spor etter middelaldersk bosetning og aktiviteter. Kulturlaget besto av et tykt bryggesteinslag samt løse bryggestein som ble observert ved gravingen av grøft for VA-anlegg og grop for kum/infiltrasjonsanlegg. Laget var intakt og følgelig in situ i profilene, mens det var forstyrret grunnet nyere tids nedgravninger i selve grøfta; spesielt grunnet et gammelt betongrør og vannledning som var gravd ned i undergrunnen. Det ble ikke tatt ut materiale til ¹⁴C-datering fordi det kun ble observert spredte kullforekomster i laget. På Hamar og Hedmarken dateres bryggestein innenfor sen vikingtid og middelalder (Pilø 2005). Bryggesteinslaget var av samme karakter og tykkelse som i en grøft i østre del av Kringkastingsjordet som ble undersøkt av NIKU i 2018, jf. beskrivelse og foto i avsnitt 3.1. Samme type massive bryggesteinslag i Storhamargata 119 tilsier følgelig at spor etter middelaldersk virksomhet som lenge har vært kjent på Kringkastingsjordet strekker seg østover inn i dagens villahager, men utstrekningen innenfor disse arealene er per i dag ukjent. Grunnet den enkle metodikken som en arkeologisk overvåking representerer, ble det ikke påvist funn eller strukturer utover bryggestein, jf. tidligere undersøkelser på selve Kringkastingsjordet, beskrevet i avsnitt 3.1.

8 Litteratur

Amundsen, H.R. 2021. *Arkeologisk etterkontroll av drenering ved bolighus. Korsgata 31, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Innlandet*. NIKU Oppdragsrapport 26/2021. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2020a. *Arkeologisk overvåking. Graving for ringmur til garasje. Korsgata 34, Hamar kaupangen, Hamar, Hedmark/Innlandet*. NIKU Oppdragsrapport 69/2020. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2020b. *Arkeologisk overvåking. Oppføring av anneks med svømmebasseng, Bispegata 33, Hamar kaupangen, Hamar, Hedmark/Innlandet*. NIKU Oppdragsrapport 67/2020. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2020c. *Arkeologisk overvåking jordvarmelanlegg. Storhamarlåven, Domkirkeodden, Hamar kaupangen, Hamar, Hedmark/Innlandet*. NIKU Oppdragsrapport 64/2020. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2020d. *Arkeologisk overvåking for nytt VA-anlegg. Olav Myntmesters gate 60 og Bispegata 35, Hamar kaupangen, Hamar, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 51/2020. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2020e. *Arkeologisk overvåking, graving for nye gjerder. Storhamargata 124 og 122, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 11/2020. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R., Gabler, M. og Reinfjord, K. 2019. *Kunnskapsstatus for området ved Bispeborgen. Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 6/2019. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. og Furan, N.F. 2018a. *Arkeologisk overvåkning/undersøkelse. Storhamargata 124, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 56/2018. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. og Furan, N.F. 2018b. *Olav Myntmesters gate 38, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark. Arkeologisk overvåking av gravearbeider i forbindelse med riving av bolig og oppgradering av tomt*. NIKU Oppdragsrapport 90/2018. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. og Furan, N.F. 2018c. *Strandvegen 105, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark. Arkeologisk overvåking i forbindelse med riving av bolig og oppgradering av tomt*. NIKU Oppdragsrapport 89/2018. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. og Hafsal, N.A. 2016. *Arkeologisk undersøkelse/overvåking. Bispegata 35, gnr. 1/bnr. 1222, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 113/2016. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2013. *Arkeologisk overvåking graving for garasje og gårdsplass. Storhamargt. 116/gnr.1/bnr. 1167, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 79/2013. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2012. *Arkeologisk overvåking/etterkontroll. Drenering av kjeller, Hallvardsgt. 12, gnr.1/bnr.1238, Hamar kaupangen, Hamar kommune, Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 115/2012. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. 2011. *Arkeologisk overvåking/etterkontroll ved graving for bygging av enebolig Olav Myntmestersgt. 64, gnr.1/bnr.2187, Hamar kaupangen, Hamar k., Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 268/2011. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Amundsen, H.R. og Molaug, P. 2010. *Arkeologisk overvåkning ved graving for renovering vann- og avløpsledning og utbedring drenering av hovedhus Korsgata 36 gnr.1/bnr.1043, Hamar kaupangen, Hamar k., Hedmark*. NIKU Oppdragsrapport 181/2010. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Askeladden, nasjonal kulturminnedatabase: [www.http://askeladden.ra.no](http://askeladden.ra.no)

Brendalmo, J. 2007. *Bispegata 41 Hamar. Arkeologisk overvåkning*. Rapport Arkeologiske utgravninger Hamar. NIKU Oppdragsrapport 69/2020.

Brendalmo, J. 2006. *Torfinnsgate 13. Arkeologisk overvåkning*. Rapport Arkeologiske utgravninger Hamar.

Brendalmo, J. og T. Wiberg. 2006. *Olav Myntmesters gate 54–64 Hamar. Arkeologisk overvåking 2006*. Rapport Arkeologiske utgravninger Hamar.

Causevic, J. og N. F. Furan 2017. *Korsgata 34. Arkeologisk undersøkelse i forbindelse med drenering på Korsgata 34, Hamar*. NIKU Oppdragsrapport 51/2017. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Furan, N.F. 2017. *Hallvards gate 42B. Arkeologisk undersøkelse i forbindelse med oppføring av enebolig på Hamar kaupangen*. NIKU Oppdragsrapport 114/2017. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Furan, N.F. og H.R. Amundsen. 2017. *Hamar kaupangen. Arkeologisk overvåking i forbindelse med legging av ny pumpeledning*. NIKU Oppdragsrapport 123/2017. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Johannesen, L. og J-E.G. Eriksson 2015. *Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger*. Riksantikvaren.

Johansen, L-M. Bye 2011a. *Storhamargaten 116, Hamarkaupangen, Hamar. Arkeologisk overvåkning og etterundersøkelse av gravearbeider i forbindelse med utbedring av enebolig*. NIKU Oppdragsrapport 291/2011. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Johansen, L-M. Bye 2011b. *Storhamargaten 114B. Hamarkaupangen, Hamar. Arkeologisk overvåkning av gravearbeider i forbindelse med utbygging av enebolig*. NIKU Oppdragsrapport 115/2011. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Koch, H.D. 1991. Resultater fra de arkeologiske utgravningene på kirkegården omkring domkirkeruinene på Hamar 1991. Fra *Kaupang og Bygd*, 1991: 15–20. Årbok for Hedmarksmuseet og Domkirkeodden, Hamar.

Pilø, L. 2005. *Bosted - urgård - enkeltgård. En analyse av premisene i den norske bosetningshistoriske forskningstradisjon på bakgrunn av bebyggelsesarkeologisk feltarbeid på Hedemarken*. Avhandling for dr.art.graden ved Universitetet i Oslo. Oslo Archaeological Series Vol.3, University of Oslo.

Pedersen, E-A. 2000. Tusen års historie i kirkegårdens dyp: fra utgravningene ved Hamar Domkirkeruin 1988–1992. *Universitetets Oldsaksamlings Årbok*: 177–204. Oslo.

Pedersen, R. 1968. *Rapport – Graving på Kringkastingstomta, Hamar, høsten 1968*. Upublisert rapport, Hedmarksmuseets arkiv, Hamar.

Rytter, J. 2000. *Arkeologisk rapport, Korsgata 38, Hamarkaupangen, Hamar (kulturminne-id. 45058)*. Topografisk arkiv, Hedmark fylkeskommune, Hamar/Kulturhistorisk museum, Oslo.

Sellebold, B.J. 2001. *From death to life in medieval Hamar: skeletons and graves as historical source material*. Acta Humanoria 109, University of Oslo.

Sæther, T. 1995. Hamar i middelalderen. *Fra kaupang og bygd*, 1994. Årbok for Hedmarksmuseet og Domkirkeodden, Hamar.

Sæther, T. 2005. *A short History of Medieval Hamar*. Domkirkeodden, Hamar.

Sæther, T. 2009. Det arkeologiske materialet fra Hamarkaupangen. *Fra kaupang og bygd*, 2009: 45-71. Årbok for Hedmarksmuseet og Domkirkeodden, Hamar.

Sæther, T. 2011. *Rapport fra Arkeologiske undersøkelser på Kringkastingsjordet, Hamarkaupangen, Hamar 2011*. Hedmarksmuseet/Hedmark fylkeskommune, Hamar.

Rapport til:

Geir Vangsnes, Storhamargata 119, 2315 Hamar

Riksantikvaren, Postboks 1483 Vika, 0116 Oslo

Kulturhistorisk museum, Postboks 6762 St. Olavs plass, 0130 Oslo

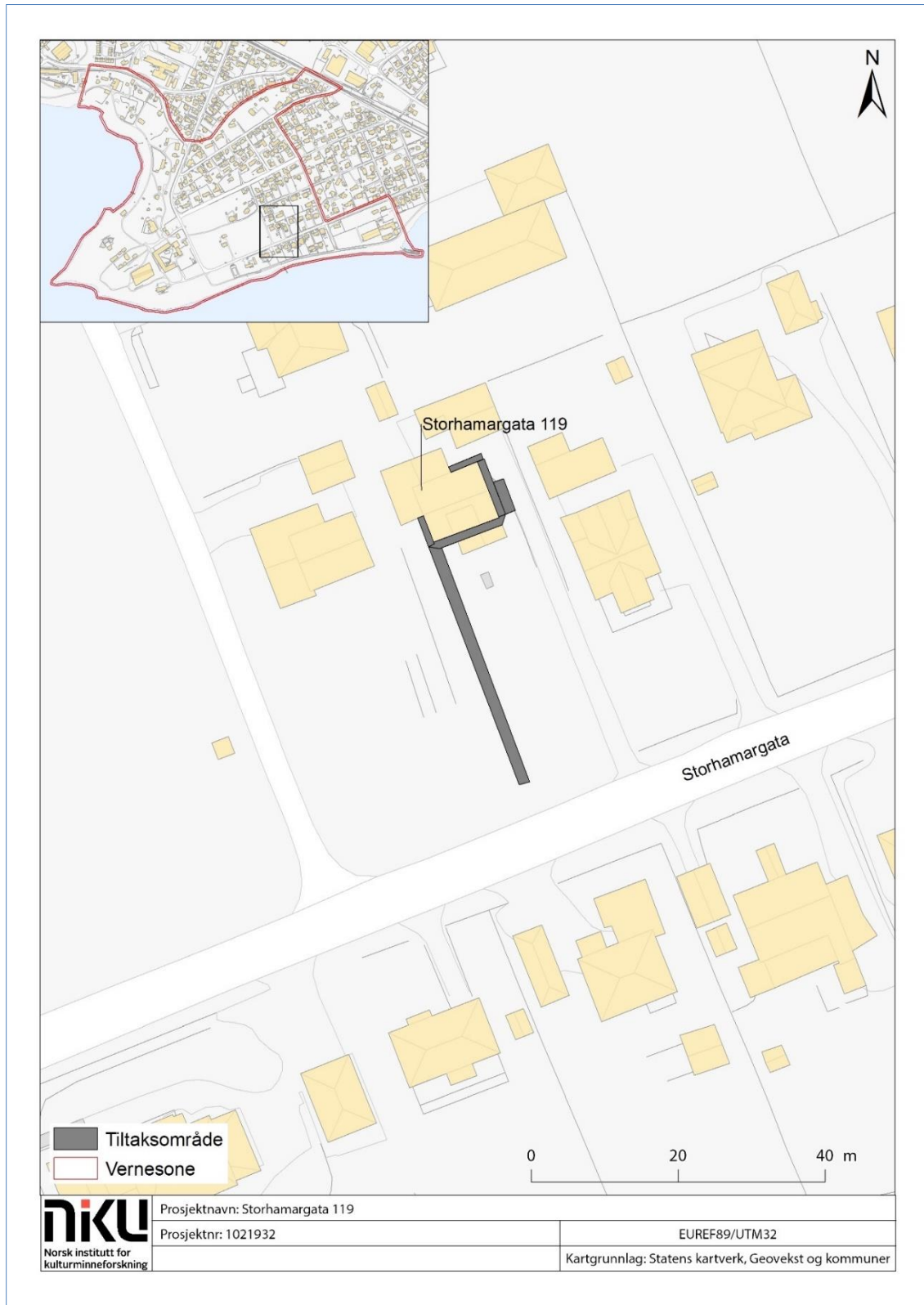
Innlandet fylkeskommune, kulturarv, Postboks 4404 Bedriftssenteret, 2325 Hamar

Anno - Museene i Hedmark, avdeling Domkirkeodden, Postboks 117, 2401 Elverum

NIKU Arkiv

9 Vedlegg

9.1 Kart, oversikt og detalj

Figur 22. Oversiktskart med markering av undersøkelsesområdet Storhamargata 119, beliggenhet innenfor Hamarkaupangen. Detaljkart med undersøkte dreneringsgrøfter og grøft for VA-anlegg (grop for kum og infiltrasjonsanlegg ble undersøkt i SØ-del). Den lille kvadranten vest for eiendommen er transformatorstasjonen der det ble avdekket et bryggesteinslag av NIKU i 2018. Kart: Line Hovd; NIKU.

9.2 Fotoliste

Filnavn	Opptaksdato	Motiv	Sett mot	Fotograf
Cf53906_NIKU_0001.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto Storhamargata 119	N	HRA
Cf53906_NIKU_0002.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto fra SV-del av hagen til Storhamargata 119 i retning tidlig. gravd grøft ved «trafostasjon» med bryggesteinslag 2018. Domkirkeodden bak	V	HRA
Cf53906_NIKU_0003.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto Storhamargata 119, husets sørside	V	HRA
Cf53906_NIKU_0004.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto husets tilbygg fra 1960-åra	N-NV	HRA
Cf53906_NIKU_0005.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto husets tilbygg fra 1960-åra	SØ	HRA
Cf53906_NIKU_0006.JPG	09.11.2020	Dreneringsgrøft NØ, oppstart graving ved husets NØ-side	Ø	HRA
Cf53906_NIKU_0007.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto fra NV-del av hagen til Storhamargata 119 i retning NRK-jordet med rike middelalderfunn. Naboeiendommen Torfinnsgt 1 i front. Domkirkeodden bak	V	HRA
Cf53906_NIKU_0008.JPG	09.11.2020	Oversiktsfoto tatt fra tidligere grøft ved «trafostasjon» med funn av bryggesteinslag i 2018. Storhamargata 119 er huset i midten, bak drivhuset	N-NØ	HRA
Cf53906_NIKU_0009.JPG	09.11.2020	Oppbygd platting med trapp foran huset i sør	N	HRA
Cf53906_NIKU_0010.JPG	09.11.2020	SV-del av oppbygd platting foran husets sørside. Det nyere tilbygget i vest	N	HRA
Cf53906_NIKU_0011.JPG	09.11.2020	Dreneringsgrøft Ø, søndre del med eldre VA-rør i omrotete masser	S	HRA
Cf53906_NIKU_0012.JPG	10.11.2020	Dreneringsgrøft S, påbegynt graving langs husets sørvegg	Ø	HRA
Cf53906_NIKU_0013.JPG	11.11.2020	Dreneringsgrøft S, ferdig utgravd	V	HRA
Cf53906_NIKU_0014.JPG	11.11.2020	Utvidet dreneringsgrøft Ø i søndre del, gravd parti for fundament til ny trapp	S-SØ	HRA

Cf53906_NIKU_0015.JPG	12.11.2020	Dreneringsgrøft V, ferdig utgravd	N-NV	HRA
Cf53906_NIKU_0016.JPG	12.11.2020	Dreneringsgrøft V, ferdig utgravd. Mot V	V	HRA
Cf53906_NIKU_0017.JPG	12.11.2020	Grøft VA-anlegg, graving av grøfta innenfor plattingen i nordre del. Mot Ø	Ø	HRA
Cf53906_NIKU_0018.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, V-profil som viser overgangen mellom plattingen og nedre del av hagen, i form av et skifrig lag i øvre del av profilen	S-SV	HRA
Cf53906_NIKU_0019.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, betongrør og galvanisert vannledning nedgravd i undergrunnen		HRA
Cf53906_NIKU_0020.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, betongrør med rektangulær åpning med kobling til andre rør samt en galvanisert vannledning	Ø	HRA
Cf53906_NIKU_0021.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, steinfylling i V-profil ved området med den rektangulære åpningen i betongrøret samt omliggende rester av andre betongrør	V	HRA
Cf53906_NIKU_0022.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, graving sørover i hagen	Ø-SØ	HRA
Cf53906_NIKU_0023.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, bryggesteinslag (Lag 2), øvre del i vestre profil	Ø	HRA
Cf53906_NIKU_0024.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, bryggesteinslag (Lag 2), øvre del i østre profil	V-SV	HRA
Cf53906_NIKU_0025.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, liten samling bryggestein og en rød teglstein fra Lag 2		HRA
Cf53906_NIKU_0026.JPG	13.11.2020	Grøft VA-anlegg, område med søppeldyngge rett sør for bryggesteinslagets start i nord		HRA
Cf53906_NIKU_0027.JPG	16.11.2020	Grøft VA-anlegg, bryggesteinslag i søndre del av grøfta, tatt mot vestre profil	SØ	HRA
Cf53906_NIKU_0028.JPG	16.11.2020	Grøft VA-anlegg, bryggesteinslag i søndre del av grøfta, tatt mot østre profil	Ø-NØ	HRA
Cf93906_NIKU_0029.JPG	17.11.2020	Grøft VA-anlegg, oversiktsfoto over 18 meter langt	S-SØ	HRA

		bryggesteinslag, delparti i søndre del av grøfta		
Cf93906_NIKU_0030.JPG	17.11.2020	Grøft VA-anlegg, tykkeste bryggesteinslag i vestre profil i søndre del av grøfta	S-SØ	HRA
Cf93506_NIKU_0031.JPG	17.11.2020	Grøft VA-anlegg, oversiktsfoto over gravd areal	N	HRA
Cf93506_NIKU_0032.JPG	17.11.2020	Grøft VA-anlegg, oversiktsfoto over gravd areal, tatt fra SV-hushjørne	S	HRA
Cf93506_NIKU_0033.JPG	26.11.2020	Grøft VA-anlegg, utvidet parti østover til kum og infiltrasjonsanlegg ved grøftas søndre ende. Bryggesteinslag (Lag 2) i SØ-profil	SØ	HRA
Cf93506_NIKU_0034.JPG	26.11.2020	Grøft VA-anlegg, graving i undergrunnen innenfor utvidet parti østover til kum og infiltrasjonsanlegg ved grøftas søndre ende	N	HRA
Cf93506_NIKU_0035.JPG	13.11.2020	Lite parti gravd ved husets innkjørsel for sjekk av masser		HRA

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 73/2021

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens
gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00